

Umenie zrodené z chaosu: 4 prevratné myšlienky, ktoré po vojne zmenili náš svet

Európa po prvej svetovej vojne pripomínala hromadu trosiek – nielen tých fyzických, ale aj morálnych a kultúrnych. Hrôzy konfliktu rozbili staré istoty a umelci pocítili, že tradičné spôsoby vyjadrovania, ktoré dominovali v 19. storočí, sú v tvári v tvár modernej katastrofe bezmocné. Ak rozum a logika viedli k nezmyselným jatkam v zákopoch, potom umenie, ak má prežiť, musí hľadať úplne nové, možno aj iracionálne cesty.

Položili ste si niekedy otázku, prečo moderné umenie občas pripomína hru dieťaťa alebo prečo budovy, v ktorých dnes žijeme, vyzerajú tak stroho a účelne? Odpoveď leží práve v tomto medzivojnovom kvase, kedy sa zrodila estetika nášho súčasného sveta.

Diktát náhody: Keď poriadok vystriedalo vrecúško s rozstrihanými novinami

Zatiaľ čo svetom zmietala vojna, v neutrálnom Švajčiarsku sa sformovala skupina básnikov a maliarov, ktorí dospeli k radikálnemu záveru: ak zlyhal racionalizmus, musí nastúpiť chaos. Tak vzniklo hnutie **DADA**. Dušou tejto skupiny bol básnik Tristan Tzara, maliar Marcel Duchamp a grafik Hans Arp, ktorého mnohí považovali za samotné srdce dadaistickej nespútanosti.

Názov „dada“ vznikol príznačne – náhodným listovaním v slovníku, kde toto slovo označuje detskú hračku či koníka. Dadaisti sa rozhodli totálne zbúrať bariéru medzi „vznešeným“ umením a každodennou realitou. Ich ateliéry sa zaplnili predmetmi, ktoré predtým patrili do koša: zhrdzavenými kľincami, cestovnými lístkami, kúskami látky, gombíkmi a dokonca aj uzávermi fliaš. Umenie už nemalo byť objektom tichého uctievania, ale provokáciou a hrou.

Tento princíp „estetiky náhody“ najlepšie vystihuje slávny Tzarov recept na báseň:

„Vezmite si noviny a nožnice. Vyberte si v novinách článok taký dlhý, akú dlhú chcete mať báseň. Vystrihnite článok. Potom vystrihnite z článku slovo za slovom a nahádzte ich do vrecúška. Zľahka ich pomiešajte. Potom vyťahujte výstrižky jeden po druhom a skladajte ich v takom poradí, v akom ste ich vyberali. Starostlivo slová opíšete. Vznikne báseň, ktorá sa vám bude podobať.“ (Tristan Tzara, 1920)

Nadrealizmus: Sloboda, ktorú nájdeme len v snoch

Na základoch položených dadaizmom vyrástol v Paríži **surrealizmus** (nadrealizmus). Kým dadaisti uctievali akúkoľvek vonkajšiu náhodu, surrealisti sa ponorili hlbšie – hľadali náhodu v labyrinte ľudskej mysle a v podvedomí. Premostovacím článkom medzi týmito svetmi bol najmä Max Ernst, no hnutie preslávili aj mená ako Joan Miró a ikonický Salvador Dalí, ktorý svojimi víziami ovplyvnil nielen maliarstvo, ale aj svet módy.

Pre surrealistov bol bdely stav len obmedzením; skutočná sloboda a čistá inšpirácia prichádzali až so snom. Fascinujúcim príkladom tohto prístupu je Marc Chagall. Hoci bol solitér, jeho snové obrazy, ako napríklad slávne dielo *Ja a moja dedina*, majú k surrealizmu mimoriadne blízko. Postavy a predmety na jeho plátnach popierajú zákon príťažlivosti a voľne levitujú v priestore, čím vytvárajú paralelnú realitu, kde neplatia žiadne logické pravidlá.

Funkcionalizmus: Krása oslobodená od dekoru

Zatiaľ čo výtvarníci oslobodzovali myseľ, architekti museli nájsť odpoveď na potreby moderného človeka v preľudnených mestách. V 19. storočí dominoval takzvaný **historizujúci sloh**, ktorý len mechanicky recykloval minulosť, a neskôr secesia so svojou ornamentálnosťou. Medzivojnová doba však priniesla radikálny rez – **funkcionalizmus**.

Vďaka revolučným materiálom, ako sú **železobetón, sklo a oceľové konštrukcie**, sa budovy zbavili nadbytočných ozdôb. Priekopníci ako Ludwig Mies van der Rohe (stvoriteľ brnianskej Vily Tugendhat) či Frank Lloyd Wright začali raziť cestu účelnosti. Najvplyvnejšiu teóriu však priniesol Le Corbusier, ktorého päť princípov navždy prepísalo kánon staviteľstva:

- **Pylóny:** Budovy stoja na stĺpoch v tvare zrezaného ihlana, čo uvoľňuje prízemie pre voľný prechod pod stavbou.
- **Rovné strechy:** Už neslúžia len na ochranu, ale menia sa na záhradné terasy a miesta oddychu.
- **Pozdĺžne okná:** Usporiadané v pásoch zabezpečujú maximálne a rovnomerné presvetlenie interiéru.
- **Nepravidelné steny:** Nové technológie umožnili architektom oslobodiť sa od nosných múrov a vytvárať aj odvážne, nepravidelné tvarovanie stien v interiéri.

Mrakodrapy: Vertikálny triumf nad gravitáciou

Technologický optimizmus 30. rokov našiel svoje najmonumentálnejšie vyjadrenie v mrakodrapoch. Ak bol funkcionalizmus o účelnosti, mrakodrap bol o moci a technickom sebedevomí. Architektúra sa stala arénou, kde človek prostredníctvom inžinierskeho umenia demonštroval svoju schopnosť vzdorovať fyzikálnym zákonom.

Ikonický **Chrysler Building v New Yorku** nie je len administratívnym kolosom, ale symbolom éry, v ktorej sa výška stala meradlom pokroku. Tieto „katedrály obchodu“ boli najväčším úspechom dobovej techniky a jasným dôkazom, že architektúra dokáže víťaziť nad silami gravitácie.

Záver: Dedičstvo moderny

Dadaistický výsmech konvenciám, surrealistické sny, funkcionalistická čistota a vertikálny rozlet mrakodrapov nie sú len kapitolami v učebniciach dejepisu. Sú to stavebné kamene našej súčasnej identity. Naučili nás, že krása môže spočívať v náhodnom zoskupení predmetov, v nespútanej fantázii, ale aj v prísnej matematickej účelnosti.

Na záver ostáva jedna provokatívna otázka: **Keby ste si mali dnes vybrať medzi striktnou účelnosťou a čistotou funkcionalizmu a nespútanou snovou fantáziou surrealizmu, v akom svete by ste radšej žili?**